

האורים ותומים (סימן ס"ז סק"א), האריך במתק לשונו בדברי תוכחת מוסר להלהיב לב האדם בגודל ענין עשיית פרוזבול אשר רק היא נשארה לנו פה בחו"ל ממצות שביעית החביבה, וז"ל:

אפילו אם היה הדין דאין שמיטת כספים נוהג בזמן הזה היה ראוי לעשות זכר לשמיטה

ובאמת אף שהיה אמת ונכון כדברי הרז"ה [הובא בבעל התרומות שער מ"ה ח"א ס"ד] וסייעתו דאמרינן דאין שמיטה נוהג בזמן הזה כלל וכלל, היה מהראוי ויפה לנו להחמיר בזה ולנהוג דין שמיטת כספים, כי מה מאד מזהיר אותנו הנביא בגולה [ירמ' לא, כ] הציבי לך ציונים, ולעשות זכר למצות ה' שהיה חובה עלינו בהיותנו שוכנים בקרב הארץ ובהלו נר ה' על ראשינו. ואיך לא נשים זכר למצות שמיטה, ונשים אחר הדלת מצוה זו בזכרונה מבלי תת לה זכר כלל.

ביטול מצוה זו היתה סיבת הגלות

היא המצוה אשר היה ראשון בסיבת גלות הארץ, וראשון מהמרי והחולי אשר גרם שקאה הארץ אותנו כמאמר הפסוק [ויקרא כו, לד] אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה. ובעו"ה מאז אשר חודלנו והולכנו בקר', באנו מדחי אל דחי אשר לא זכינו עליה עוד בשלימות. כי אף כי פקד ה' את עמו בבית שני, מכל מקום לפי דעת הרמב"ם [פ"י משמיטה ויובל ה"ג] ורבים מפוסקים לא היה יובל נוהג מן התורה בבית שני, כי לא היו כל יושביה עליה, ואף שביעית לא היה מן התורה לדעת הפוסקים כרבי [גיטין לו]. דסבירא ליה שמיטה ביובל תליא.

על ידי מצוה זו הכירו הכל כי הכל מאת ה' ולא במקרה

והיא המצוה אשר בא בגללה נס מפורסם באומה ישראלית ובארץ חמדה, אשר תמיד בשנת שש לשמיטה היה הברכה מצויה בגדולי ארץ על הספקה לשלשה שנים, וכאשר נסמכה ליובל על ארבעה שנים. והתמיד הענין תמיד במכוון בשנת שש לשמיטה לא הקדים ולא האחר כלל, עד שיכירו וידעו כל כי לא בא במקרה, ולא מפאת מערכת כוכבי השמים וכסליהם אשר שמם משטרם בארץ, כי המקרה לא יתמיד, וכוכבי שמים נבוכים בארץ לפי מסילתם ומעגלתם, פעם שנה זו פעם שנה זו, לא יסבו בלכתם להסכים תמיד אל שנה זו ולהתמיד תמיד, וידעו כל העם כי ה' בקרב ישראל לברך את עמו ולקדשם במצותיו.

ע"י מצוה זו ידע האדם כי קניני העוה"ז אינם כלום

ומה עצום מצוה זו וטעם יש בה, ועל ידה ידע איש הישראלי אשר ימינו כצל על הארץ וגרים ככל אבותיו אריסי בתי אבות ולה' הארץ ומלואה, וידע כי לא שלימות אנושי לעסוק בקיבוץ הקנינים ולאסוף חמרים יצבור ולא ידע מי אוספם, כי יראה כי שבתה הארץ שבת לה', ויד הכל שוה בארץ אשר עיני ה' בה תמיד. והוא הרומוז על עולם שכולו טוב אשר שם ינוחו כל יגיע כח מעצבם ומעבודתם להוציא לחם מהארץ, עשיר ורש נפגשו קטון וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו, והיא שנת שביעית שנת רצון לה', אשר ישליך אדם אלילי כספו ולא יאמר אלקינו למעשי ידינו הוא היקום והרכוש, כי אז אין כסף נחשב כלום ולא יועיל הון ביום עברה. ולכך נוהג שמיטת קרקע וכספים בשנה ההיא, שבתה נוגש עול מדהבה [ירמ' יד, ד].

מצוה זו גרמה להחזיק במידת ההסתפקות ולבטוח בה'

ומצוה זו גרמה לישראל שלא נשתקעו יותר מדאי בעסק משא ומתן ולהרבות בסחורה כאניות סוחר ולבלות בו זמן יום ולילה כהגוים אשר על פני האדמה, ולא כל המרבה בסחורה מחכים, כי לזו צריך הלואת איש באחיו ולהיות נושה איש ברעהו מזמן

לזמן, וזה אי אפשר בהחזיק מצוה הנ"ל, כי בהגיע תור השמיטה ישמט הנושה ויצא נקי מכל חובו, ואם כן היה חובה עלינו להחזיק במדת הסתפקות כראוי ונאות לעובד השלם מבלי לשים כל חושו וחילו וראשית אוננו בהבל המדומה, ותחבולות לאסוף עושר שלא כמשפט התורה, כי אם להיות מתמימי דרך ההולכים בתורת ה', יבטח באלקי יעקב הוא הנותן לחם לכל בשר, ובתורתו יהגה יומם ולילה, עושר וכבוד אתה. וכאשר היו אבותינו לא פנו אל הון רועי צאן מגז כבשים יתחממו ומחלב עתודים ישתו, וברכת ה' היא תעשיר, ברצונו נותן וברצונו נוטל, ושוא כל תחבולות בני אדם.

ודאי ראוי לידבק במצוה זו שנצטוונו מפי השי"ת בעל החכמה

ואם כן הוא מצוה זו, למה לא נדבק בה בתכלית הדביקה ושמחה. ואילו חכם אחד מחכמי פילסופים בעלי מדות ואנשי מוסר אמרו שיעשה האדם אותו לקנין מדות השלימות, ידעתי כי יאותו האנשים לשמוע בקולו, ויאמרו ראה וחכם. אף כי יצא מפי ה' בעל החכמה ותבונה עצמו, וחכמינו בתורה שבע"פ מעתיקי שמועה ז"ל קבעו בו מסמרות להיות נוהג בזה"ז ג"כ, והכל מרועה אחד יהיב חכמתו לחכימין, הלא ראוי על כל הירא וחרד לדבר ה' לשמוע ולשמור ולעשות עכ"פ זכר למצוה זו שהיה נוהגת אצלנו בזמן שהיינו שרוים על אדמתנו, זכרה ירושלים בימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היה מקדם עד לא נפל עמה ביד צר ראו צרים שחקו על משבתיה.

ובאמת קי"ל דשמיטת כספים נוהגת בזה"ז אפילו בחו"ל

וזהו אילו הדין כהר"ז. אבל באמת רבו עליו חכמי הדור, וממש רובם ככולם קיימו וקבלו כפי פשטות ומשמעות דברי הגמ' דנוהגת אף בזה"ז. ואם הם דעתם מדרבנן, האחרון לחכמי קדם וראש במעלה הרמב"ן ז"ל כפי שהעתיק דבריו בעל התרומות בשער מ"ה ח"א דין ד' שהאריך, ודעתו דשביעית בזה"ז אפילו בחו"ל מהתורה לענין השמטת כספים, דלא קי"ל כרבי דתליא ביובל, רק תליא בשמיטת האדמה כל זמן שנוהג בארץ ישראל, ולפי דעת הרמב"ם ותוס' שמיטת קרקע נוהג בזה"ז בארץ ישראל דבר תורה, כי קדושת עזרא לא בטלה, ואף שמיטת כספים נוהגת בכל מקום דבר תורה.

ואם כן מאוד ראוי לכל איש להחמיר לעשות עכ"פ זכר למצוה זו בפרוזבול וכמש"כ לעיל, לבל ישכח זכר מצוה זו מקרב ישראל. עכ"ל.

וכתב הג"ר בצלאל הכהן מווילנא בספרו ראשית בכורים [ח"ב סי' א], וז"ל:

ובעיקר חיובא דכתיבת הפרוזבול בזה"ז בחו"ל ג"כ, כבר האריך בזה הגאון בעל אורים ותומים ז"ל ריש סי' ס"ז בתוכחות מוסר איך יש לנו לזהר שלא להשים ח"ו אחרי הדלת זכרון מצוה זו החביבה מאוד גם בזה"ז, וכמ"ש הנביא (ירמיה לא) הציבי לך ציונים וגו', ולשמור ולעשות זכר למצוה זו במצות שמיטת כספים הנוהגת גם בזה"ז בכל מקום מדברי סופרים עכ"פ זכר לשביעית (וע' בשו"ת פאר הדור להרמב"ם ז"ל סי' קכ"ב קכ"ז).

וכאשר הגיענו ה' ברוב רחמי' ב"ה, לזמן הזה באחרית שנת השביעית שנת שבתון לה', ואחת היא שעמדה לנו מכל המצות התלויות בארץ להשמיט כספים בכל מקום ובכל זמן ע"פ תקנת חז"ל, ולבל תשתכח זכר מצוה זו מקרב ישראל, חובה עלינו לעשות זכר למצוה זו עכ"פ בכתיבת הפרוזבול ע"פ תקנת הלל הזקן להיות לזכרון עולם, עדי כי נזכה אי"ה לקיים כל מצות שמיטין ויובלות כימי עולם וכשנים קדמוניות בב"א, עכ"ל.